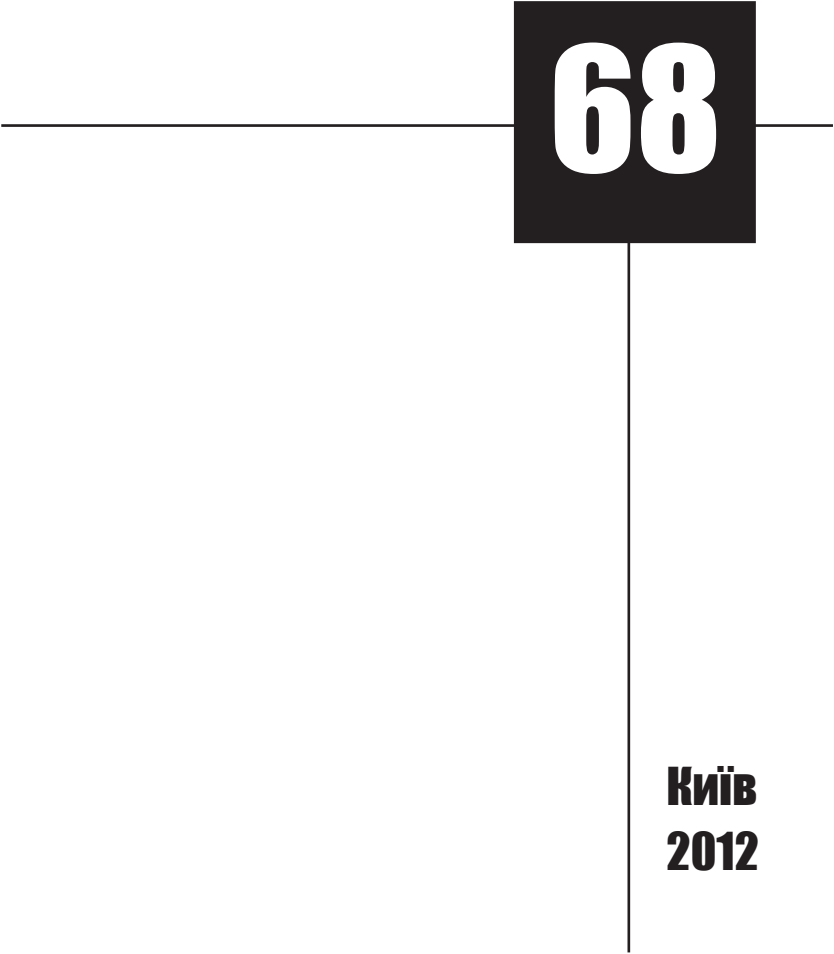

ПОЛІТОЛОГІЧНИЙ ВІСНИК

The cover features a minimalist design with a horizontal line passing through a dark square containing the number '68'. A vertical line extends downwards from the bottom of this square. The title 'ПОЛІТОЛОГІЧНИЙ ВІСНИК' is at the top, and 'Київ 2012' is at the bottom right.

68

**Київ
2012**

Політологічний вісник. Зб-к наук. праць. — К.: «ІНТАС», 2012. — Вип. 68. — 408 с.

Редакційна колегія:

Адрущенко В. П.	— доктор філос. наук, професор
Ануфрієв Л. О.	— доктор філос. наук, професор
Бабкіна О. В.	— доктор політ. наук, професор
Головатий М. Ф.	— доктор політ. наук, професор
Горбатенко В. П.	— доктор політ. наук, професор
Губерський Л. В.	— доктор філос. наук, професор
Денисенко В. М.	— доктор політ. наук, професор
Кирилюк Ф. М.	— доктор філос. наук, професор
Кремень В. Г.	— доктор філос. наук, професор
Кресіна І. О.	— доктор політ. наук, професор
Обушний М. І.	— доктор політ. наук, професор
Сазонов М. І.	— доктор філос. наук, професор
Токовенко О. С.	— доктор філос. наук, професор
Хилько М. І.	— доктор філос. наук, професор
Цвих В. Ф.	— доктор політ. наук, професор
Шульга М. А.	— доктор політ. наук, професор

Редакція часопису:

Відповідальний редактор — Кирилюк Ф. М., доктор філос. наук, професор

Заст. відповід. редактора — Хилько М. І., доктор філос. наук, професор

Видано на замовлення Політологічного центру при Київському національному університеті імені Тараса Шевченка.

Свідцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ №4631, видане Державним комітетом інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України.

Згідно постанови президії ВАК України від 13. 12. 2000 р. № 1-01/10 часопис «Політологічний вісник» визнано фаховим виданням у галузі політичних та філософських наук.

II. Філософія освіти

- [109–122] **Колосюк І. А.** Педагогічна антропологія як теорія і практика формування освітньої культури
- [123–133] **Морозов В. В.** Внутрішні суперечності розгортання педагогічного дискурсу в сучасній українській освіті
- [134–144] **Шандор Ф. Ф.** Національна свідомість як підґрунтя виховної практики в сучасному українському суспільстві
- [145–158] **Фіалко Н. А.** Гуманітарна парадигма освіти: змістовні особливості та функціональне покликання
- [159–168] **Куліненко Л. Б.** Поняття «компетентності» та «компетенції» в сучасному педагогічному дискурсі
- [169–176] **Пасько К. М.** Ефективність спілкування як умова продуктивної професійної діяльності педагога
- [177–188] **Семенюк Н. В.** Дистанційне навчання в системі безперервної освіти: моделі, форми, технології

III. Теорія політики

- [189–198] **Барматова С. П.** Комунікативна онтологія демократії й вплив на неї інформаційних технологій
- [199–207] **Дмитренко О. С.** Формування громадської думки у сучасних інформаційних суспільствах: спроба політологічного аналізу
- [208–217] **Поппер Л. В.** Екологізм як ідеологічний конструкт і соціально-політичний рух
- [218–227] **Калінін В. Ю.** Місце світ-системного підходу в соціальних науках
- [228–237] **Кудрявський І. В.** Соціально-політичні аспекти конкурентоспроможності держав

УДК 37013.73

ГУМАНІТАРНА ПАРАДИГМА ОСВІТИ:ЗМІСТОВНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ПОКЛИКАННЯ

Фіалко Н. А. ©

*Молодший науковий співробітник Інституту вищої освіти НАПН
України*

Гуманізація освіти постає теоретичним осмисленням і освоєнням на практиці ідей гуманізму, а гуманізм — рефлексією щодо ідеї людини, її культурно-цивілізаційного покликання, самовдосконалення і відповідальності.

Ключові слова: *гуманізм, гуманізація, гуманізація освіти, типи знання і світогляду, гуманітарні науки, гуманітарна парадигма.*

З часів італійського Відродження термін «гуманізм» вживається у двох основних значеннях: по-перше, як визначення літературно-художнього напрямку, що переслідує мету утвердження нового образу людини, високоморальної й освіченої особистості; по-друге, як філософсько-гуманітарне вчення, що в теоретично-світоглядний і етичний спосіб об'єднує всі теорії і вчення, які ґрунтуються на розумінні людини як визначальної мети і найвищої цінності. У другому аспекті гуманізмом оперують гуманітарні науки як науки про людину.

Прерогатива філософської гуманістики — визнання людини ключовою цінністю, дослідження шляхів та засобів «олюднення людини», тобто її виховання і формування на принципах людяності [7, с. 227]. Видатні мислителі доби Відродження сформулювали чимало засадничих для філософської гуманістики ідей, провідними з яких є світоглядні акценти на онтологічному суверенітеті людини, її залежності від самої себе, свободі у «виборі себе», самоутвердженні й самореалізації.

Гуманітарна картина світу суверенізувалася як думка про чужі думки і світоглядні репрезентації [8, с. 72]. Саме спрямованість на чужі думки, смисли і значення складає основну специфіку гуманітарної думки. Як зазначає М. Бахтін, «гуманітарні науки — це науки про людину в її специфіці, а не про мовчазну річ і природне явище. Людина, згідно з її людською специфікою, завжди виражає себе (говорить), створює текст

(хоча б потенційний). Там, де людина досліджується поза текстом і незалежно від нього, це вже не гуманітарні науки (анатомія і фізіологія людини тощо)» [6, с. 281–282].

Гуманізм як ідейна течія виник в епоху інтенсивного розвитку новоєвропейської науки. Тривалий час він був явищем, котре асоціювалося виключно з європейською культурою і ментальністю. Це комплекс ідей, що утверджують ставлення до людини як до найвищої цінності. Гуманізм передбачає рефлексійне осмислення цінності людини як першооснови і переосмислення решти цінностей у цій системі відліку.

Лінія розуміння людини істотою, наділеною розумом, започаткована Аристотелем. На його думку, доброчесною людину робить природа, звичка і розум. Для діячів Просвітництва проблема розуму набуває особливого значення: саме завдяки знанням, які надаються насамперед освітою, людина набуває здатності не лише керувати власною поведінкою, а й будувати досконале суспільство — «царство розуму».

В наш час раціоналізм декартівського кшталту (*cogito ergo sum*) вже некористується популярністю. Більше того, він є об'єктом гострої критики. Однак це не означає нівелювання проблеми раціональності. Приміром, Г. Башляр у праці «Новий раціоналізм» переконливо обґрунтував тезу про необхідність «раціонального гуманізму», заснованого на оновленому розумінні самого раціоналістичного принципу. Відтак, ідеї просвітницького розуміння гуманізму залишаються актуальними.

XX століття внесло істотні корективи в класичні концепції гуманізму, в уявлення представників раціоналістичного і прогресистського спрямування [10, с. 143–144]. Як зазначає Е. Фромм, «Маркс не міг передбачити масштабів масового відчуження, яке охопило більшу частину людства, не міг передбачити, наскільки ми перетворюємось на рабів речей і обставин, створених власними руками» [22, с. 402].

На думку багатьох принципових опонентів гуманізму як філософської теорії і практики освіти й виховання людини, основний тягар відповідальності за «кризу людини» лежить на переконаності розуму в тому, що засобами науки, техніки і технології можна «олюднити» суспільство.

Філософи постмодерністського напрямку наполягають, що гуманістичний «проект Просвітництва» зазнав повного фіаско. Зокрема, на думку Ю. Бохеньського, основні погляди «старого» Просвітництва — крайній антропоцентризм, віра у прогрес і необмежені можливості людини — вже не відповідають сучасній духовній ситуації, оскільки людина не є

центром Всесвіту і не має жодних переваг перед усім живим. Людина знову перетворилася на найактуальнішу проблему: вона не знає, що собою являє, «але знає, що вона цього не знає» (М. Шелер). Під впливом кібернетичної революції виникла нова версія людини — постлюдина. «В концепції трансгуманізму — руху, який швидко набирає силу і послідовників у всьому світі — ми питаємо: «Постлюдина (posthuman) — це нащадок людини, модифікованої в такій мірі, що вже не є людиною? Багато хто з трансгуманістів бажають бути постлюдьми» [18, с. 98].

Сучасні концепції гуманізму здебільшого класифікують за трьома критеріальними маркерами: моралізаторський, соціально-детермінований та культурологічний. Нині превалюють об'єктоцентричні, суб'єктоцентричні, біологізаторські, соціологізаторські та космоцентричні версії людини. Попри концептуальні суперечності, ми маємо справу з незаперечними спробами «чергової реанімації гуманізму. Проекти «відродження гуманізму» не лише віддзеркалюють наміри приборкати кризові процеси — вони спираються на величезний науковий, матеріально-технічний і культурний потенціал, створений людською цивілізацією, а також на багатий світовий досвід розв'язувати проблеми найвищого ґатунку.

В цьому контексті «криза гуманізму» констатує не фатальну приреченість, а означає лише вичерпаність наявних форм вирішення проблем людини [3, с. 184–185]. Попри всі несприятливі обставини тенденціям гуманізації всіх сфер індивідуального і суспільного життя можна надати нового дихання. Можливості науково-технічного розвитку, пов'язані з широким використанням нетрадиційних, «м'яких технологій», інноваційні засоби інформатики та комунікацій, посилення діалогу культур, нові форми інтеграційних процесів, конструктивний досвід гуманітарної діяльності міжнародних організацій, рухів і об'єднань створюють сприятливі передумови для практичного розв'язання надзвичайно складної проблеми — надання соціуму «людського виміру», наповнення його гуманістичним сенсом [13, с. 108–109].

Сучасний погляд на людину прагне подолати дихотомію людини-фахівця (homo faber) і людини-особистості (homo sapiens), апелюючи до потреби «повернення» людині її цілісності. Новітня філософська антропологія заперечує поділ людини на «суб'єкт» та «об'єкт», вважаючи це не каноном, а хіба що «симптомом хвороби» (О. Розеншток-Хюссі). Людину можна зрозуміти й адекватно проартикулювати лише за умов врахування всіх якостей, які вона демонструє в реальному житті. «Вона

виявляє себе як така, що починає і продовжує, творець і творіння, причина і результат навколишнього світу, онук і предок, революціонер і еволюціоніст» [17, с. 143]. Ставлення ж людини до навколишньої дійсності (природної і суспільної) має будуватися з позицій відповідального гуманізму, а невиважений антропоцентризм, культ «самовпевненого Розуму» (Ф. Хайек) загрожує не лише природі, а й самій людині.

В епоху суспільства знань зростає роль всього блоку гуманітарних наук, які володіють необхідним інструментарієм для аналізу й усвідомлення соціальної та гуманістичної сутності змін, що відбуваються, допомагають передбачити їхні наслідки й окреслити шляхи нівелювання негативних процесів і тенденцій. Технократичною парадигмою освіта як соціальний феномен оцінюється в основному за критеріями відтворення її маніпулятивної складової. Освіта ж як виховання і одухотворення людини ставить інші стратегічні цілі — насамперед підвищення якості самої людини і увираження критеріїв цієї якості.

Напрямок, який визначає більшість змін у сучасній освіті, є гуманізація. Її сенс полягає в посиленні особистісного, суб'єкт-суб'єктного підходу, встановлення гуманних відносин між тим, хто навчається та тими, хто вчить. *Метою гуманізації вищої освіти постає розвиток особистості на принципах високого морально-духовного і професійно-компетентнісного рівня.* Покликання гуманізації освіти полягає насамперед у тому, щоб слугувати засобом активізації людського фактора, навчити розумінню життя.

Під терміном «гуманізація» розуміється залучення до вироблених суспільством цінностей — насамперед до загальнолюдських цінностей, які мають вирішальне значення для людини, виживання і розвитку суспільства. Наше майбутнє залежить від визнання цінності людини як особистості, утвердження права на вільний розвиток та вияв здібностей як критерія оцінки рівня розвитку суспільних відносин і ступеня соціального прогресу.

На практиці гуманізація здійснюється як гуманітаризація. Це, відповідно, обумовлює акцентованість дискурсів — зокрема, 1) в бік необхідності формування цілісної особистісної культури; 2) націленості на формування гуманістичних мотивів і пріоритетів; 3) пропозицій щодо посилення гуманітарного циклу у викладанні.

Теза Ст. Тулміна про те, що перевідкриття гуманізму — це ключова ознака сучасної інтелектуалістики, виразно підтверджує актуалітет гуманістичної тематики. Не випадково XX Всесвітній філософський

конгрес (США, Бостон, 1998) обрав основною темою своєї дискусії старогрецьку систему виховання — «Paideia».

«Пайдея» означала таке гармонійне тілесне і духовне формування молоді людини, яке утворює можливість повноцінного розвитку всіх її здібностей. Зміст такої гармонійності забезпечує «калакагатія» — сукупність заходів виховного спрямування, які сприяють формуванню в особистості естетичних та етичних гідностей, зумовлюючи досконалість тілесного і духовного єства людини.

Акумулюючи в собі принципи пайдеї та калакагатії, сутність яких розкривали Сократ і Аристотель, культура римської античності використала їх як підґрунтя освітнього ідеалу, якому випала доля стати формулою людської цивілізації — гуманізмом. Одним із перших це поняття застосував Марк Туллій Цицерон. Перебуваючи під глибоким враженням від грецької філософії, він вважав, що педагогічний сенс грецької філософії полягає саме в людиноорієнтованому, гуманістичному спрямуванні. Після смерті Цицерона завдяки зусиллям Квінтіліана «цицеронізм» як сукупність світоглядного надбання Цицерона почав ототожнюватися саме з гуманізмом, причому у значенні «вища освіта», «духовна культура», «належний спосіб життя».

За часів розквіту стоїцизму розуміння гуманізму набуло рис вчення про розумну людську поведінку щодо інших людей незалежно від рівня власної освіти чи освіченості інших. Для фундаторів класичної філософії, яка була і залишається еталоном культури мислення, нерозривність освіти (пайдеї) та гуманізму є незаперечною насамперед щодо змісту й спрямованості світської освіти (humanogía). Це розуміння гуманізму має принциповий характер також для визначення специфіки гуманітарних наук і гуманітаристики взагалі в їх сучасному тлумаченні.

Філософський аспект гуманізації освіти потребує комплексного підходу, котрий включає праксеологічний аспект як філософську рефлексію практики освіти, гносеологічний аспект при аналізі змісту понять гуманізації знання та гуманізації пізнання, аксіологічний аспект освіти в його співвідношенні з життям суспільства, а також онтологічний аспект при аналізі змісту категорії «гуманізація».

Гуманізацію і її зміст тлумачать у широкому діапазоні. Розбіжність стосується насамперед ролі, яку відіграє інтелект в гуманізації освіти [15, с. 24–25]. Обійти цей аспект гуманізації неможливо хоча б тому, що середовище життєдіяльності сучасної людини водночас є продуктом діяльності її інтелекту. Сучасне суспільство організоване так, що

інтелект стає стратегічним ресурсом, визначаючи межі інтелектуальних можливостей суспільства. Чимало фахівців аргументовано доводять, що причиною сучасної екологічної кризи є передовсім неякісне мислення і що вирішення цієї проблеми полягає в інтелектуалізації суспільства, у розвитку його інтелекту.

Парадоксально, однак факт: просування Болонського процесу поступово знівелювало гуманізацію як пріоритетний напрям розвитку вітчизняної освіти. Зрештою, дивуватись не варто: в освітньому просторі, який готує уніфіковану робочу силу належного рівня кваліфікації для загальноєвропейської економіки гуманітарні знання об'єктивно опиняються на далекій периферії освітньої уваги. Втім, такий підхід до освіти суперечить основам європейської моделі демократії, у якій вищою цінністю є особистість. Саме гуманізація освіти задає таку орієнтацію при формуванні професійної культури фахівця.

Впродовж попередніх двох десятиліть зазнав якісних змін світоглядно-аксіологічний тип людської цивілізації. Хоча цей процес ще незавершений, його напрям і основні структури виявили себе достатньо виразно. Інформаційна революція і комп'ютеризація складають лише одну «координату» цієї зміни — технічну (технологічну). Гуманітаризація — ще один з атрибутів революційних змін у культурі.

Разом з тим входження людства в інформаційну еру стало поворотним пунктом розвитку: саме з масовим впровадженням комп'ютерів у всі сфери матеріальної і духовної культури набула виразних ознак неусуєвності іншої складової культури — людської, смислової, суб'єктивної і суб'єктної. Саме тому в країнах, які досягли успіху в комп'ютерній революції, особливо виразно усвідомлюється необхідність гуманітаризації науки, техніки і освіти.

Гуманітаризація покликана повернути логіко-математичній і природничо-науковій складовій духовної культури людську особистість. Що стосується розмежувальної лінії між гуманітарним та негуманітарним (технічним) знанням, то вона пролягає не між окремими науками, а всередині кожної з них.

В англійській мові поняття «гуманітарні науки» відсутнє. Відповідно до англословних словників, «гуманітарій є людиною, яка активно сприяє добробуту людства» [25, с. 471]. «Гуманітарний» пов'язується «з навчанням таких дисциплін, як література, лінгвістика, історія, філософія» [23, с. 692]. «Гуманітарний» тлумачиться також як «задіяний для поліпшенні життєвих умов і попередження несправедливого став-

лення до людей» [24, с. 698]. Г. Тульчинський зауважив, що в англійській мові не випадково відсутнє поняття «гуманітарні науки», а використовується поняття «humanities» — радше широка сфера людського духовного досвіду, яку вирізняє «унікальність, особистісний характер, оцінювання, емоційна насиченість». Тому можна розглядати не стільки знання та пізнання, скільки «сміслоутворення й осмислення (розуміння). Цій сфері, з її смисловою неоднозначністю, протистоїть наука, science, під якою розуміється діяльність, пов'язана з отриманням знання внаслідок розрахунку й експерименту, тобто переважно — природознавство та математизовані науки» [21, с. 540].

Консенсусно узгодженої теорії гуманітарного знання і пізнання поки що не існує. На сучасну пору склалися три методологічні моделі гуманітарного знання (герменевтика, феноменологічна, семіотична), аналіз яких дозволяє виокремити наступні положення:

1. Предметом гуманітарних наук є світ людини; завданням — формування і розвиток людської особистості. Для цього необхідне пізнання складного світу людської суб'єктивності. Тому гуманітарному знанню притаманний розуміючий і діалогічний характер (суб'єкт-суб'єктні відносини). Саме завдяки розумінню здійснюються наші взаємини зі світом.

2. Об'єктом гуманітарного пізнання є сенс, який утворюється в результаті декодування, інтерпретації тексту.

3. Гуманітарне пізнання апіорі й апостеріорі ціннісне, аксіологічне. Одиначне і конкретне є кінцевою метою дослідження в гуманітарних науках так само, як загальне — в природознавстві.

4. Цілісність гуманітарних наук постає реальністю завдяки тому, що індивід робить внесок у деяке творіння, яке перевершує його, а історія, створена всіма, має сенс, іманентний цілісності.

Проблема об'єктивності гуманітарного пізнання — одна з найбільш складних у філософії. Це пов'язано зі стереотипованою несумісністю самого поняття об'єктивності з характером гуманітарного знання — мовляв, об'єктивним може вважатися знання, зміст якого не залежить від суб'єкта пізнання. Однак дослідження ХХ століття довели, що будь-яке пізнання (особливо гуманітарне) є ціннісним та ідейно-світоглядно (ідеологічно) навантаженим, а картина світу суб'єкта пізнання неухильно впливає на пізнавальний процес і вносить відповідні акценти у зміст знання.

Являючи собою складну систему соціокультурної практики, метою якої є культурне самовизначення людини, формування в неї здатності, готовності й уміння успішно діяти в життєвих і професійних ситуаціях перманентного вибору, освіта ґрунтується на відповідних парадигмах — таких, як задоволення освітньо-інформаційних потреб особистості, забезпечення соціальної адаптації, соціалізації тощо. Освіта як специфічний спеціально організуючий процес трансляції знань, залучення людини до культурних цінностей науки, мистецтва, господарювання, моральності й т. ін. базується на сукупності ідейних, духовних, соціальних і моральних принципів, серед яких вирішальне значення мають принципи творчості, відповідальності, гідності, гуманізму й професіоналізму.

До гуманістичних аспектів освіти слід віднести також створення творчої атмосфери в навчанні фахівця, забезпечення можливостей загальнокультурного розвитку студентів, організацію дозвілля студентів. Орієнтація на гуманістичні ідеали передбачає пріоритетність інтересів особистості перед державою, студента перед адміністрацією. Загалом гуманізація і гуманітаризація вищої освіти спрямовує освітні процеси в напрямку високорозвиненого соціального, культурного і економічного буття людини.

Вдосконалення системи вищої освіти шляхом її гуманізації та гуманітаризації сприятиме: а) нарощуванню людського і соціального капіталу особистості за рахунок підвищення якості отриманої освіти і формування гуманістичного світогляду майбутнього працівника; б) зростанню ефективності інвестицій в людський капітал, тобто підвищенню рівня віддачі від створених умов для самореалізації і самоствердження особи; в) піднесенню інтелекту індивіда, а відтак — забезпеченню соціального захисту й адаптації людини в умовах ринкової економіки; г) деонтологізації, нормативному закріпленню етичних цінностей.

Мета гуманітарних наук — формування моральної особистості, сприяння тому, щоб саме доброзичливі принципи визначали міжособистісні стосунки, сприяли «олюдненню» суспільного життя [9, с. 28]. До гуманітарних наук належать насамперед ті, які безпосередньо з'ясовують особливості людини та її життя. Йдеться про філософську антропологію в широкому розумінні. Гуманітарним наукам і навчальним дисциплінам притаманне суб'єктивування предмета свого дослідження. Вони побудовані на основі культуроцентристської акцентуації і антропоцентричної парадигматики. Фахівці гуманітарного знання (гуманітарії) розгляда-

ють життєві події і об'єктивні факти передовсім крізь призму культури, оцінюють та узагальнюють їх з позиції зацікавленого спостерігача, який перебуває в певному культурному просторі, діє в конкретно-історичному контексті.

Місію гуманітарного блоку освіти по формуванню світогляду, ціннісних орієнтацій, загальної культури особистості її громадянської позиції важко переоцінити — вона унікальна й безальтернативна. Необхідність парадигми гуманізації для потреб ефективного розвитку сучасної освіти є предметом консенсусу. Втім, змістовні аспекти гуманізації все ще залишаються нез'ясованими, суперечливими і двозначними. Тому нагальних ознак набуває потреба змістовної конкретизації такого парадигмального напрямку, надання йому світоглядної виразності. Одним з актуальних завдань суспільних наук є формування і розвиток у студентів методологічної культури гуманітарного мислення. Суспільні науки в системі наук та освіти мають виконувати важливі стратегічні функції, реалізація яких значною мірою визначає їхнє пізнавальне, ціннісне, духовне, просвітницьке, виховне та загальнокультурне значення.

Гуманізація освіти — це осмислення проблем освіти в цій же шкалі цінностей. Вона здійснюється на основі інтелектуальної традиції — трансляції інтелектуальних цінностей від покоління до покоління. Проблема гуманізації постає гостро в суспільстві, інтереси якого домінують, превалюють над інтересами розвитку індивіда, особистості. У такому випадку гуманізація освіти покликана гармонізувати, врівноважити інтереси особи та інтересами суспільства, оскільки це — категорична умова взаємного розвитку.

Гуманізація освіти постає теоретичним осмисленням і освоєнням на практиці ідей гуманізму, а гуманізм — рефлексійним людиноцентризмом. Як переконливо доводить В. Андрущенко, «без гуманізму і його носіїв — інтелігенції університетської освіченості — суспільство існувати не може. Принаймні, не може бути цивілізованим. Фахівець технічного профілю, який не здобув гуманітарної освіти, ніколи не зможе керувати виробничим колективом, не зрозуміє людини як такої. Його вузько-технічний світогляд працюватиме лише у сфері технічної творчості. Людина з її багатогранними потребами, зв'язками, а тим більше — емоціями, симпатіями та експектаціями залишиться для нього «закритою книгою». Своєрідну передмову до її прочитання якраз і формує гуманітарна освіта, що шанується й розгортається в європейських університетах не менш потужно, ніж профільна» [1, с. 10].

Під гуманітаризацією освіти слід розуміти насамперед індивідуальне самовизначення особистості, розвиток її самосвідомості й самоосвіти задля самореалізації в особистісному і професійному форматах. Гуманітаризація освіти є водночас наслідком і причиною, чинником і метою гуманізації суспільного буття [5, с. 40–41]. Головним завданням, яке постає в контексті потреб гуманітаризації освіти, є взаємозбагачення і взаємодоповнення знань з окремих предметів, що сприяє створенню системного образу світу. Така освіта має бути спрямована на розвиток евристичних і креативних знань, досвіду творчої діяльності.

У системі методологічних настанов сучасної філософії принцип гуманізму є фундаментальним. Нова педагогічна парадигма, сформульована ЮНЕСКО, орієнтує освітян на усвідомлення того, що гуманізація і гуманітаризація освіти — нагальна потреба часу. Покликання освіти полягає насамперед у формуванні відповідальної особистості, цілепокладаючим буттєвим орієнтиром якої є творення світу достеменно людського буття.

Процеси гуманізації і гуманітаризації освіти є нерозривними і взаємодоповнюють один одного, тому їх слід розглядати у взаємозв'язку. Нині поширена тенденція розгляду гуманітаризації як процесу додаткового введення гуманітарних дисциплін і збільшення годин їх викладання без зміни підходів і методик викладання, які часто є технократичними. Це завдає відчутної шкоди рівню отриманих спеціальних знань і знижує рівень «людського капіталу». На виробництві здебільшого існує попит на досвід і навички роботи, які отримані завдяки досвіду і базовим знанням; натомість соціальні контакти і можливості, розвинені в результаті активної життєдіяльності й саморозвитку, роботодавців не цікавлять [20, с. 55].

Гуманізація освіти є процесом створення умов для самореалізації, самовизначення особи студента в просторі сучасної культури, створення у навчальному закладі такої духовної атмосфери, яка стимулює активність внутрішнього життя особистості й спонукає до творчості й саморозвитку, сприяє морально-психологічній перебудові людини, усвідомленню власної гідності й цінності іншої людини, формує почуття відповідальності й причетності до минулого, сучасного і майбутнього. Процеси гуманітаризації освіти передбачають застосування нових «гуманних» методик і систем викладання.

Існує дві альтернативи розв'язання проблеми гуманізації та гуманітаризації освіти. Перша — суто механічна, екстенсивна. Вона зводиться

винятково до включення у навчальні плани і програми більшої кількості гуманітарних предметів. Цей шлях обрали більшість вищих навчальних закладів України і пострадянських країн. Інший шлях, який є більш плідним, передбачає істотні зміни в самому процесі викладання [11, с. 64]. Він акцентує увагу на тому, що важливе значення має не лише донесення до суб'єкта навчального процесу основних результатів науки й освіти, значення науки у житті людини, а й можливість розкрити значення людини в становленні освіти й суспільства загалом. За великим рахунком, завдання гуманізації полягає в тому, щоб не протиставляти гуманітарну і технічну освіту, а шукати шляхи їх оптимізації в єдності і взаємопроникненні [4, с. 116].

Гуманізація освіти передбачає не лише збільшення в навчальному плані сукупності гуманітарних дисциплін, а й проникнення гуманістичних ідей в природничі й технічні науки. Основне завдання гуманізації полягає в тому, щоб не протиставляти гуманітарну і технічну освіту, а шукати шляхи їх оптимізації в єдності і взаємопроникненні. Гуманізація і гуманітаризація вищої освіти спрямовує освітні процеси в напрямку високорозвиненого соціального, культурного і економічного середовища існування людини [19, с. 102]. Саме вища освіта, побудована на принципах гуманізації та гуманітаризації, надає студентам можливість отримати максимальну користь від своїх здібностей і особистісного потенціалу.

Вдосконалення системи вищої освіти шляхом її гуманізації та гуманітаризації сприятиме а) підвищенню рівня людського і соціального капіталу особи за рахунок зростання якості отриманої освіти і формування гуманістичного світогляду майбутнього працівника; б) зростанню ефективності інвестицій в людський капітал, тобто підвищенню рівня віддачі від створених умов для самореалізації і самоствердження особи; в) піднесенню інтелектуального рівня особи і її статусу, який забезпечує соціальний захист і адаптацію людини в умовах ринкової економіки; д) деонтологізації еволюції етичних цінностей.

Ситуація, в якій нині опинилась освіта, є наслідком започаткованого ще у XVIII столітті протистояння природничо-наукового та гуманітарного знання. Основою таких протиріч була віра у спроможність науки дати вичерпну відповідь на всі доленосні запитання, розв'язати всі проблеми людства. Гуманітарним же наукам відводився статус «суб'єктивного знання», яке нібито нездатне створити об'єктивну

картину світу. Подолання такої однобічності залишається незавершеним і нині — на початку XXI століття.

Цільові орієнтири сучасної освіти коливаються в системі двох полюсів світорозуміння: суспільство, в якому свобода і права людей обмежені, в якому одні люди використовують інших як засіб, має статус антигуманного; суспільство ж, у якому свобода і права поширюються на всіх громадян, а особистість завжди вважається метою і ніколи — засобом, набуває реноме гуманного [14, с. 78]. Дегуманізація вбачається передусім у перетворенні освіти на інструментальну категорію технологічних і ринкових відносин, у втраті гуманістичного смислу освіти, внаслідок чого вона перетворюється на утилітарне засвоєння вузького спектра професійних знань і навичок.

Гуманізація освіти — вирішальна умова подолання рецидивів технократичного способу мислення і споживацького типу діяльності [16, с. 135]. «Постсучасна» освіта не може не бути гуманітарною. Нині вона вже не сприймається як альтернативна природничо-технологічному знанню або як додаток до нього. Надавати діяльності людини сенсоутворюючого значення — обов'язкова вимога будь-якої фахової підготовки, котра відчуває на собі вплив кризових чинників, сама поява яких багато в чому зумовлена недооцінкою фактора людини в житті цивілізації.

Література:

1. Андрущенко В. Основні характеристики європейської університетської освіти та можливості їх реалізації в системі освіти України // Філософія і методологія розвитку вищої освіти України в контексті євроінтеграційних процесів: / [авт. кол.: В. Андрущенко (керівник), М. Бойченко, Л. Горбунова, В. Лутай, та ін.] — К.: Педагогічна думка, 2011. — 320 с.
2. Андрущенко В. Гуманітарна політика України: методологія, теорія, практика // Роздуми про освіту. — К.: Знання України, 2004. — 804 с.
3. Арендт Х. Криза виховання й освіти // Між минулим і майбутнім. — К.: Дух і літера, 2002. — С. 181–204.
4. Аршинов В, Буданов В, Суханов А. Естественнонаучное образование гуманитариев: на пути к единой культуре // Общественные науки и современность. — № 5. — 1994. — С. 113–118.

5. Афанасьев Ю. Н. Может ли образование быть негуманитарным? // Вопросы философии. 2000. — № 7. — С. 37–42.
6. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества. — М.: Искусство, 1979. — 424 с.
7. Бахтин М. М. К философским основам гуманитарных наук. Автор и герой: К философским основам гуманитарных наук. — СПб.: Азбука, 2000. — 342 с.
8. Бермус А. Г. Введение в гуманитарную методологию: Научная монография Текст. М.: «Канон+» РООИ «Реабилитация», 2007. — 336 с.
9. Вербицкая Л. А., Касевич В. Б. О месте гуманитарных наук в системе знаний // Высшее образование в России. — 2003. — № 1. — С. 21–30.
10. Горкгаймер М. Критика інструментального розуму. — К.: ППС, 2006. — 283 с.
11. Драйден Г. Революція в навчанні; [пер. з англ. М. Олійник]. — Л.: Літопис, 2005. — 542 с.
12. Дьюї Дж. Демократія і освіта. — Л.: Літопис, 2003. — 294 с.
13. Иллич И. Освобождение от школ. Пропорциональность и современный мир: (Фрагменты из работ разных лет)/Пер. с англ. и нем. — М.: Просвещение, 2006. — 149 с.
14. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні — інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. — К.: Грамота, 2005. — 448 с.
15. Кузнецова А. Я. Гуманизация образования и интеллект. — Новосибирск: НГПУ. — 1999. — 312 с.
16. Леонтьева В. Н. Образование как феномен культуротворчества // Социологические исследования. — 2005. — № 1. — С. 134–145.
17. Розеншток-Хюсси. Прощание с Декартом // Вопросы философии. — 1997. — № 8. — С. 142–154.
18. Розин В. М. Техника и социальность // Вопросы философии. — 2005. — № 5. — С. 96–104.
19. Розов Н. С. Философия гуманитарного образования. Ценностные основания и концепция базового гуманитарного образования в высшей школе. — М.: ИЦП КПС, 1993. — 193 с.
20. Сохраняева Т. В. Гуманистические ориентиры развития системы образования // Философские науки. — 2005. — № 9. — С. 54–62.
21. Тульчинский Г. Л. Трансцендентальный субъект, постчеловеческая персонология и новые перспективы гуманитарной

- парадигмы // «Я. (А. Слилин) и МЫ». — СПб., 2002. — Вып. X. — С. 528–555.
22. Фромм Э. Душа человека. — М.: Республика, 1992. — 488 с.
23. Cambridge International Dictionary of English. — Cambridge University Press, 1995. — 1262 p.
24. Dictionary of Contemporary English. — Longman Group Ltd, 2000. — 1318 p.
25. New Webster's Dictionary. Lexicon Publications INC. — Danbury, 1993. — 1128 p.

Фиалко Н. А. Гуманитарная парадигма образования: содержательные особенности и функциональное призвание

Гуманизация образования оказывается теоретическим осмыслением и освоением на практике идей гуманизма, а гуманизм — рефлексией относительно идеи человека, его культурно-цивилизационного призвания, самосовершенствования и ответственности.

Ключевые слова: *гуманизм, гуманизация, гуманизация образования, типы знания и мировоззрения, гуманитарные науки, гуманитарная парадигма.*

Fialko N. A. Humanitarian Paradigm of Education: Meaningful Features and Functional Vocation

The humanization of education raises theoretical understanding and development into practice the ideas of humanism and humanism — reflection on the idea of the human being, its cultural and civilizational vocation, self-improvement and responsibility.

Keywords: *humanism, humanization, humanization of education, types of knowledge and philosophy, the humanities, humanitarian paradigm.*

Наукове видання

ПОЛІТОЛОГІЧНИЙ ВІСНИК

Збірник наукових праць

Випуск 68

Адреса редакційної колегії:

м. Київ, вул. Володимирська, 64, к. 308-А

Телефон: (044) 239 33 83

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен та інших даних несуть автори.

Розповсюдження та тиражування матеріалів збірника без офіційного дозволу видавництва заборонено.

Редактор *Хилько М. І.*

Підписано до друку 25. 12. 2012 р. Формат 60х84/16.

Папір офс. Друк офс. Ум. друк арк. 25.

Гарнітура Times New Roman.

Наклад прим. 300.

Відруковано в друкарні фірми «Інтас»

04050, вул. Білоруська, 26. Тел. (044) 483 39 05